

Ireneusz NOWAK*

 <https://orcid.org/0000-0002-7997-6887>

Adriana NOWAK**

 <https://orcid.org/0000-0002-1865-4833>

Aleksandra LESKA***

 <https://orcid.org/0000-0001-8151-0093>

ZGNILEC AMERYKAŃSKI JAKO CHOROBA ZAKAŻNA PSZCZOŁ MIODNYCH – WYBRANE ASPEKTY PRAWNO-ŚRODOWISKOWE

Abstrakt

Przedmiot badań: Publikacja dotyczy problematyki związanej ze zwalczaniem choroby zakaźnej pszczół miodnych (*Apis mellifera*), jaką jest zgnilec amerykański (*Paenibacillus larvae*, American foulbrood, zgnilec złośliwy), w świetle polskich unormowań prawnych. Przedstawione rozważania obejmują co do zasady ustawę z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, a także rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 lipca 2016 r. w sprawie zwalczania zgnilca amerykańskiego pszczół oraz Kodeks dobrej praktyki produkcyjnej w pszczelarstwie jako regulację niemającą mocy wiążącej. Ponadto przedmiotem artykułu jest także wykazanie roli pszczół w całym ekosystemie wraz z danymi statystycznymi prezentującymi m.in. liczbę pszczelarzy i pni pszcze-lich w Polsce za lata 2009–2018 oraz liczbę ognisk zgnilca amerykańskiego w Polsce w latach 2012–2018.

Cel badawczy: Teza badawcza zmierza do udzielenia odpowiedzi na podstawowe pytanie – czy rozwiązania przyjęte w polskim prawodawstwie w wystarczający sposób chronią populację pszczół miodnej przed zagrożeniem w postaci zgnilca amerykańskiego.

---

* Dr, Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Prawa Podatkowego; e-mail: inowak@wpia.uni.lodz.pl

** Dr hab., Politechnika Łódzka, Wydział Biotechnologii i Nauk o Żywności, Katedra Biotechnologii Środowiskowej; e-mail: adriana.nowak@p.lodz.pl

*** Mgr inż., Politechnika Łódzka, Wydział Biotechnologii i Nauk o Żywności, Katedra Biotechnologii Środowiskowej; e-mail: aleksandraleska1@gmail.com

Metoda badawcza: W publikacji zastosowano formalno-dogmatyczną analizę tekstu prawnego z perspektywy nauk biologicznych i weterynaryjnych. W tym celu wykorzystano w opracowaniu także informacje uzyskane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministerstwa Środowiska, Instytutu Ogrodnictwa – Zakładu Pszczelnictwa w Puławach, a także raporty pokontrolne Najwyższej Izby Kontroli.

Wyniki: Zdaniem Autorów polskie regulacje prawne w zakresie zwalczania zgnilca amerykańskiego należy co do zasady ocenić pozytywnie, choćby z uwagi na fakt, że jako jedyne schorzenie zakaźne pszczoł miodnych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nieprzerwanie od 1946 r. podlega z urzędu obowiązkowemu zwalczaniu. Nie oznacza to jednak, że nie dostrzeżono żadnych mankamentów w analizowanych unormowaniach prawnych. Takim przykładem jest chociażby brak ustawowego obowiązku rejestracji założonych pasiek w weterynaryjnych jednostkach organizacyjnych przez wszystkie podmioty utrzymujące pszczoły wraz informowaniem o każdej zmianie stanu prawnego lub faktycznego związanego z prowadzoną działalnością.

Słowa kluczowe: zgnilec złośliwy, pasieka, pszczelarz, ul, pień pszczeli.

1. Wstęp

Celem artykułu jest udzielenie odpowiedzi na pytanie badawcze – czy obowiązujące w polskim systemie prawnym regulacje dotyczące zwalczania choroby zakaźnej pszczoł miodnych (*Apis mellifera*), jaką jest zgnilec amerykański (*Paenibacillus larvae*, American foulbrood, zgnilec złośliwy), są skuteczne w ochronie jej populacji. W publikacji zastosowano dogmatyczną analizę tekstu prawnego wraz z uwzględnieniem wybranej materii z zakresu nauk biologiczno-weterynaryjnych, popartej informacjami uzyskanymi z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministerstwa Środowiska, Instytutu Ogrodnictwa – Zakładu Pszczelnictwa w Puławach, a także raportami pokontrolnymi Najwyższej Izby Kontroli.

W ograniczonym zakresie badaniom poddano negatywne następstwa związane z chorobą zakaźną zarówno dla „środowiska pszczelarskiego” w Polsce, jak i całego ekosystemu. Ponadto celem artykułu było ustalenie liczby pszczelarzy i rodzin pszczelich¹ w Polsce w zestawieniu z ww. zagrożeniem chorobowym.

---

¹ Rodzina pszczela to zorganizowane zbiorowisko osobników pszczoły miodnej, złożone zwykle z jednej matki pszczoły, pszczoł robotnic i trutni oraz czerwia – § 2 pkt 1 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 lipca 2016 r. w sprawie zwalczania zgnilca amerykańskiego pszczoł (Dz.U. z 2016 r., poz. 1123); dalej: r.z.z.a.p.

2. Zgnilec amerykański – aspekt środowiskowy wraz z danymi statystycznymi

Pszczoła miodna odgrywa kluczową rolę w środowisku człowieka, przede wszystkim ze względu na jej udział² jako zapylacza roślin uprawnych³. Niestety od kilku lat obserwuje się wzmożone zjawisko tzw. zespołu masowego giniecia pszczół. Po pierwsze, jedną z przyczyn systematycznego pogarszania się kondycji rodzin pszczelich – określanego najczęściej terminem: destrukcyjnego załamania kolonii, syndromem masowych upadków rodzin pszczelich, masowego załamania się rodziny pszczelej albo Colony Collapse Disorder (CCD) – jest stosowanie pestycydów z grupy neonicotynoidów, a w szczególności 3 substancji czynnych, tj.: imidachloprydu, chlotianidyny i tiametoksamu. Po drugie, do czynników chorobotwórczych pszczół zaliczyć można różnego rodzaju mikroorganizmy, a przede wszystkim roztocza *Varroa destructor*, *Melissococcus plutonius*, grzyby *Ascosphaera apis*, *Nosema* sp., *Aspergillus* sp. oraz bakterie *Paenibacillus larvae* (zgnilec amerykański)⁴.

Zakażenie pszczół zgnilcem złośliwym prowadzi do osłabienia rodzin pszczelich, obniżenia ich bioróżnorodności, a tym samym słabszego zapyłania roślin i mniejszych plonów. Zgnilec amerykański to bakterie Gram-dodatnie wytwarzające przetrwalniki, będące patogenami pszczół i wywołujące choro-

² Według różnych danych wartość ekonomiczna zapyłania upraw rolniczych w Polsce wynosi od 4 do 7 mld złotych rocznie – informacja Najwyższej Izby Kontroli o wynikach kontroli wsparcia pszczelarstwa w Polsce z dnia 14 lipca 2017 r., <https://www.nik.gov.pl/plik/id,14397,vp,16854.pdf>; informacja Najwyższej Izby Kontroli (delegatura w Lublinie) o wynikach kontroli zapewnienia bezpieczeństwa epizootycznego kraju po przystąpieniu do strefy Schengen z dnia 9 grudnia 2010 r., <https://www.nik.gov.pl/plik/id,2241,vp,2791.pdf>; zob. także **J. Majewski**, *Ekonomiczna wycena roli owadów zapyłających w polskim rolnictwie*, w: **K. Prandecki** (red.), *Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym. Internalizacja efektów zewnętrznych w rolnictwie – europejskie doświadczenia*, IERGŻ-PIB, Warszawa 2016, s. 92.

³ Zob. **J. Majewski**, *Pszczoły w biogospodarce – znaczenie i wartość ekonomiczna*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu 2016/18/4, s. 172–177; **J. Banaszak**, *Owady ekonomicznie ważne, czyli o entomologii stosowanej*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia Przyrodnicze 1996/12, s. 121–146.

⁴ **E. Taric**, **U. Glavinic**, **J. Stevanovic**, **B. Vejnovic**, **N. Aleksic**, **V. Dimitrijevic**, **Z. Stanimirovic**, *Occurrence of honey bee (*Apis mellifera* L.) pathogens in commercial and traditional hives*, Journal of Apicultural Research 2019/58, s. 433–443; **M. Wu**, **Y. Sugimura**, **K. Iwata i in.**, *Inhibitory effect of gut bacteria from the Japanese honey bee, *Apis cerana japonica*, against *Melissococcus plutonius*, the causal agent of European foulbrood disease*, Journal of Insect Science 2014/14, s. 1–13.

by zakaźne larw pszczoły miodnej tzw. czerwia⁵. Szacuje się, że przetrwalniki zgnilca mogą przeżyć w niekorzystnych warunkach środowiska nawet do 70 lat, zachowując swoją aktywność, a kiełkując w jelicie czerwiu (osobniki dorosłe są odporne), powodując ostrą bakteriamię, a w efekcie śmierć larw w kilka dni od infekcji⁶.

Zakażenie zgnilcem amerykańskim następuje drogą pokarmową głównie poprzez pszczoły karmicielki przynoszące zainfekowany pokarm, zanieczyszczone produkty pszczele oraz nieprawidłowe praktyki pszczelarzy, takie jak brak wymiany starego sprzętu lub sprzętu zanieczyszczonego przetrwalnikami, a zatem brak higieny. Po przedostaniu się zgnilca do przewodu pokarmowego larw pszczół (zwłaszcza młodych) bakterie bardzo szybko się namnażają, wydzielając przy tym enzymy, różnego rodzaju metabolity oraz toksyny uszkadzające macierz perytroficzną wyściełającą jelito środkowe, a stanowiącą barierę przeciwko patogenom⁷.

Stan pasiek⁸ w Polsce w latach 2014–2018 był kontrolowany m.in. w ramach wieloletniego programu „Ochrona zdrowia zwierząt i zdrowia publicznego”, realizowanego przez Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach w zakresie zadania nr 42 pt. „Monitorowanie stanu zdrowotnego i jego strat rodzin pszczelich w krajowych pasiekach”⁹. Szczegółowymi celami ww. zadania było co do zasady zdiagnozowanie sytuacji epizootycznej w krajowych pasiekach poprzez identyfikację organizmów chorobotwórczych stanowiących największe zagrożenie dla zdrowia pszczół czy też sytuacji toksykologicznej w krajowych pasiekach wraz z diagnostyką i rejestracją przypadków ostrych zatruc pszczół m.in. pod kątem identyfikacji bakterii

⁵ **M. Kačániová, J. Gasper, M. Terentjeva, S. Kunová, M. Kluz, C. Puchalski**, *Antibacterial Activity of Bees Gut Lactobacilli against Paenibacillus Larvae In Vitro*, *Advanced Research in Life Science* 2018/2, s. 7–10. Wykryto 4 genotypy *P. larvae* (ERIC I, II, III i IV). Na przykład po zakażeniu ERIC I śmierć larw następuje po 12 dniach od zakażenia, podczas gdy dla ERIC II–IV po 6–7 dniach – **J. Ebeling, H. Knispel, G. Hertlein, A. Fünfhaus**, *Biology of Paenibacillus larvae, a deadly pathogen of honeybee larvae*, *Applied Microbiology and Biotechnology* 2016/100, s. 7387–7395.

⁶ **E. Forsgren, J. Stevanovic, I. Fries**, *Variability in germination and in temperature and storage resistance among Paenibacillus larvae genotypes*, *Veterinary Microbiology* 2008/129, s. 342–349.

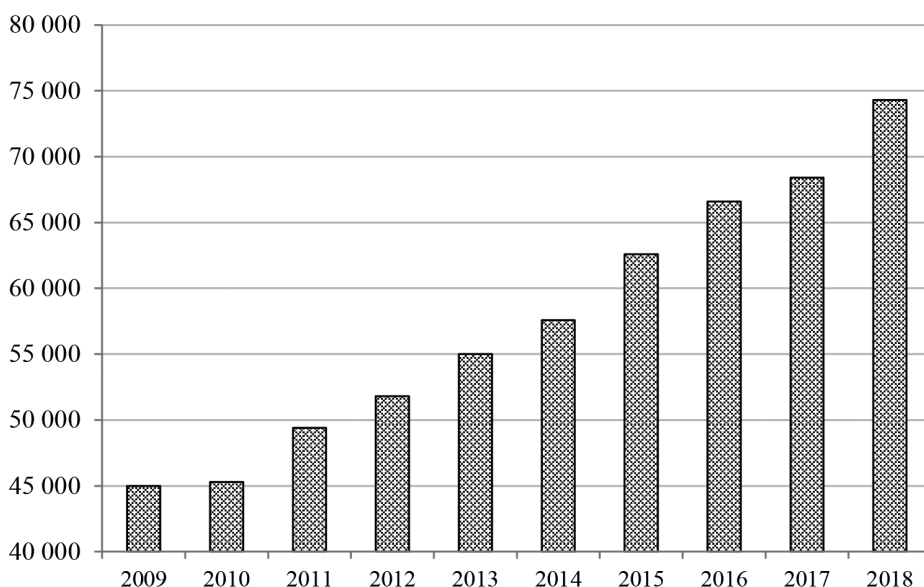
⁷ **J. Ebeling, H. Knispel, G. Hertlein, A. Fünfhaus**, *Biology...*, s. 7387–7395.

⁸ Pasieka to nieograniczony lub ograniczony teren wraz ze znajdującymi się na nim pniami pszczelimi, budowlami i urządzeniami pasiecznymi – § 2 pkt 5 r.z.z.a.p.

⁹ Uchwała Rady Ministrów z dnia 31 grudnia 2013 r., nr 229/2013, <https://www.gov.pl › attachment>.

zgnilca amerykańskiego¹⁰. Badania wykonywane były zgodnie z podziałem administracyjnym kraju w pasiekach zlokalizowanych na terenie 16 województw i miały na celu ustalenie przyczyn śmiertelności rodzin pszczelich oraz identyfikację czynników stanowiących zagrożenie dla ich prawidłowego funkcjonowania. Ogółem w czasie trwania programu nadzorem weterynaryjnym objętych było około 5% krajowych pasiek (2000), z czego w każdym roku po około 400 pasiek o zróżnicowanej strukturze wielkości: małe (5–20 rodzin); średnie (20–50 rodzin); duże (liczące powyżej 80 rodzin)¹¹. Przy okazji warto zwrócić uwagę, że Rada Ministrów przyjęła kolejną uchwałę w sprawie ustanowienia Programu Wieloletniego „Ochrona zdrowia zwierząt i zdrowia publicznego” na lata 2019–2023 r., w ramach którego ujęte jest także monitorowanie stanu zdrowotnego i strat rodzin pszczelich w krajowych pasiekach¹².

WYKRES 1: Liczba pszczelarzy w Polsce w latach 2009–2018

Źródło: opracowanie własne.

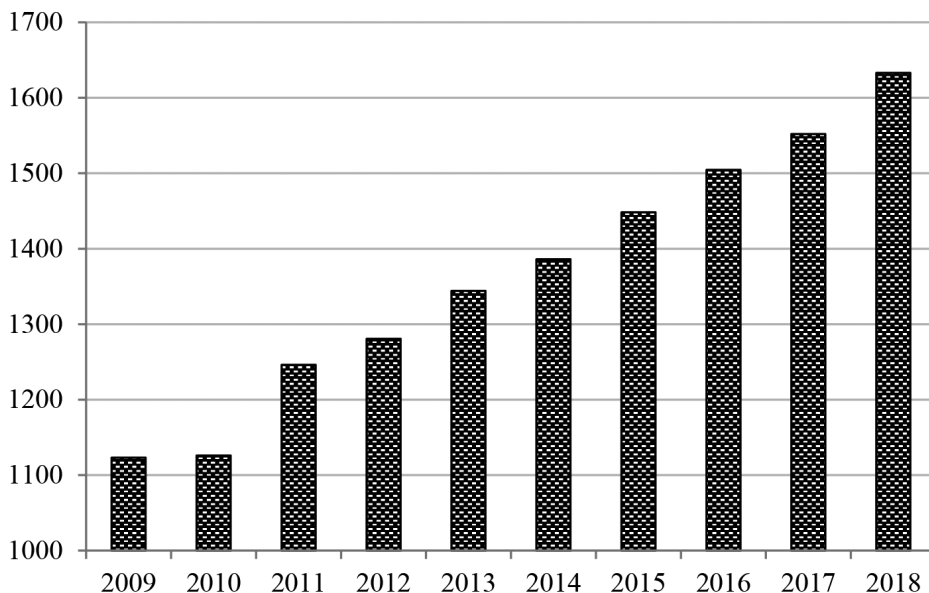
¹⁰ Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 marca 2018 r., PB.pb.058.5.2018, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47F2/%24FILE/i19819-o1.pdf>

¹¹ Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 2017 r., ŻW.zlf.89.4.11.2017, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47F0/%24FILE/i15964-o1.pdf>

¹² Program Wieloletni „Ochrona zdrowia zwierząt i zdrowia publicznego” na lata 2019–2023 r., <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/ochrona-zdrowia-zwierzat-i-zdrowia-publicznego>

W Polsce liczba pszczelarzy w przeciągu 10 lat wzrosła z 45 tys. do 74 tys.¹³ Według danych Instytutu Ogrodnictwa – Zakładu Pszczelnictwa w Puławach liczba pni pszczelich w Polsce¹⁴ również wzrastała i w 2018 r. wynosiła ponad 1,6 mln¹⁵.

WYKRES 2: Liczba pni pszczelich w Polsce w latach 2009–2018

Źródło: opracowanie własne.

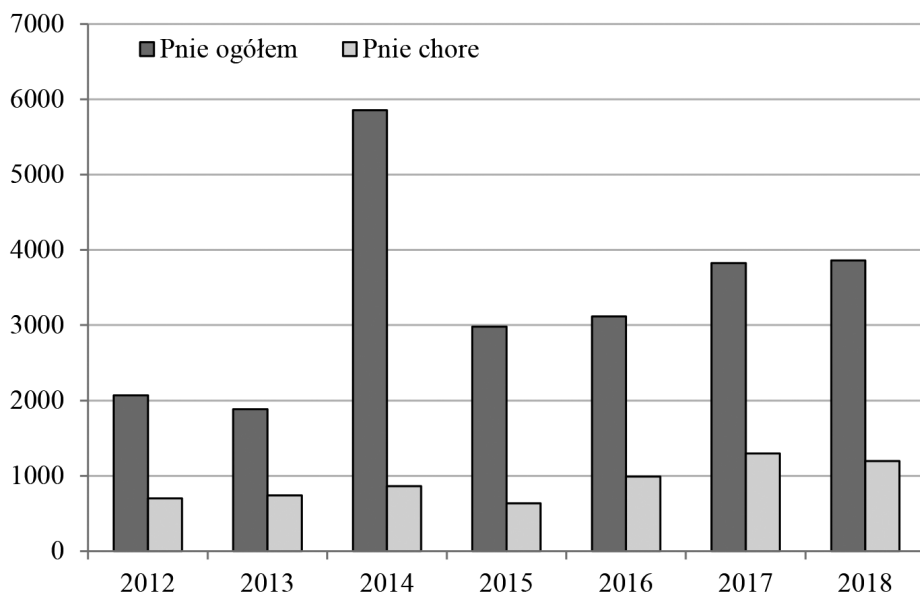
¹³ Według pism Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 marca 2018 r., PB.pb.058.5.2018, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47F2/%24FILE/i19819-o1.pdf> oraz z dnia 31 lipca 2019 r., HOR.kor.058.5.2019, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBEMHAN/%24FILE/i32601-o1.pdf>

¹⁴ W 2016 r. Polska pod względem liczebności pni pszczelich awansowała z szóstego na trzecie miejsce w Unii Europejskiej – według pisma Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 marca 2018 r., PB.pb.058.5.2018, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47F2/%24FILE/i19819-o1.pdf>

¹⁵ Według pism Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 2017 r., ŻW.zlf.89.4.11.2017, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47F0/%24FILE/i15964-o1.pdf> oraz z dnia 20 marca 2018 r., PB.pb.058.5.2018, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47F2/%24FILE/i19819-o1.pdf>, a także z dnia 31 lipca 2019 r., HOR.kor.058.5.2019, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBEMHAN/%24FILE/i32601-o1.pdf>

Poniżej przedstawione dane dotyczą liczby ognisk zgnilca amerykańskiego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2012–2018 r.¹⁶

WYKRES 3: Liczba ognisk zgnilca amerykańskiego w Polsce w latach 2012–2018

Źródło: opracowanie własne.

3. Zarys aktów prawnych związanych ze zwalczaniem zgnilca amerykańskiego

3.1. Regulacje ustawowe

Zgnilec amerykański jako choroba zakaźna pszczół miodnych w polskim systemie prawnym zaczął podlegać obowiązkowemu zwalczaniu na mocy rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 24 września 1946 r.¹⁷ o włą-

¹⁶ Według pism Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 2017 r., ŻW.zlf.89.4.11.2017, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47F0/%24FILE/i15964-o1.pdf> oraz z dnia 30 lipca 2019 r., ŻW.zz.058.3.2019, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBELHFN/%24FILE/i32621-o1.pdf>

¹⁷ Rozporządzenie zostało wydane na podstawie art. 29 lit. a) i art. 109 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 sierpnia 1927 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych (Dz.U. z 1927 r., nr 77, poz. 673 ze zm.).

czeniu zgnilca amerykańskiego, zgnilca europejskiego i choroby roztoczowej pszczoł do chorób podlegających obowiązkowi zgłaszania i o zwalczaniu tych chorób¹⁸. Kolejnym, chronologicznie biorąc, aktem normatywnym dotyczącym obowiązkowego „eliminowania” zgnilca amerykańskiego była ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 r. o zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, badaniu zwierząt rzeźnych i mięsa oraz o Państwowej Inspekcji Weterynaryjnej¹⁹. Obecnie zagadnienia prawne związane z obligatoryjnym „likwidowaniem” zgnilca złośliwego reguluje ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt²⁰.

Wszelkie działania mające na celu zapobieganie występowaniu i rozprzestrzenianiu się choroby zgnilca amerykańskiego jako choroby zakaźnej zwierząt realizowane są przez Inspekcję Weterynaryjną²¹, której organami są: Główny Lekarz Weterynarii; wojewódzki lekarz weterynarii jako kierownik wojewódzkiej inspekcji weterynaryjnej, wchodzącej w skład zespolonej administracji rządowej w województwie; powiatowy lekarz weterynarii jako kierownik powiatowej inspekcji weterynaryjnej zaliczany do niezespolonej administracji rządowej oraz graniczny lekarz weterynarii²². Zadania organów Inspekcji Weterynaryjnej wykonują lekarze weterynarii i inne osoby zatrudnione w Inspekcji oraz lekarze weterynarii wyznaczeni do wykonywania określonych czynności oraz osoby niebędące lekarzami weterynarii, skierowane do wykonywania określonych czynności o charakterze pomocniczym²³.

Badanie stanu zdrowia zwierząt oraz rozpoznawanie, zapobieganie i zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt (w tym m.in. pszczoł) są, zgodnie z ustawą z dnia

¹⁸ Dz.U. z 1946 r., nr 54, poz. 309 ze zm.

¹⁹ Dz.U. z 1997 r., nr 60, poz. 369 ze zm.

²⁰ Tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1967 ze zm.; dalej: u.o.z. Ponadto akty wykonawcze, tj. rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 września 2005 r. w sprawie zwalczania zgnilca amerykańskiego pszczoł (Dz.U. z 2005 r., nr 187, poz. 1574), a obecnie rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 lipca 2016 r. w sprawie zwalczania zgnilca amerykańskiego pszczoł (Dz.U. z 2016 r., poz. 1123).

²¹ Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1557 ze zm.); dalej: u.i.w.; analogicznie pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 30 lipca 2019 r., *ŻW*.zz.058.3.2019, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBELHFH/%24FILE/i32621-o1.pdf>

²² Art. 5 ust. 1 u.i.w.

²³ Art. 5 ust. 2 u.i.w. Zakres zadań, jakie mogą być powierzone tym osobom, oraz niezbędne do ich wykonywania kwalifikacje zostały określone w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 22 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu czynności wykonywanych przez osoby niebędące pracownikami Inspekcji Weterynaryjnej oraz kwalifikacji tych osób (Dz.U. z 2004 r., nr 89, poz. 860).

21 grudnia 1990 r. o zawodzie lekarza weterynarii i izbach lekarsko-weterynaryjnych²⁴, czynnościami właściwymi dla wykonywania zawodu lekarza weterynarii²⁵.

W celu zwalczania chorób zakaźnych zwierząt podlegających obowiązkowi zwalczania oraz w przypadku zagrożenia wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt powiatowy lekarz weterynarii na podstawie art. 44 ust. 1–1a u.o.z. w drodze decyzji z rygiorem natychmiastowej wykonalności może w szczególności nakazać odpowiednie postępowanie z chorymi rodzinami pszczelimi, np. ich zniszczenie. Przede wszystkim dlatego, że likwidacja chorych rodzin pszczelich jest jedyną jak dotąd skuteczną metodą uniemożliwiającą rozprzestrzenienie się choroby zakaźnej zgnilca amerykańskiego²⁶.

W sytuacji zagrożenia wystąpienia lub wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt podlegającej obowiązkowi zwalczania powiatowy lekarz weterynarii w drodze rozporządzenia (aktu prawa miejscowego)²⁷, które dotyczy wyłącznie obszaru jednego powiatu²⁸, może m.in.²⁹: określić obszar, na którym występuje choroba zakaźna zwierząt lub zagrożenie jej wystąpienia, w szczególności jako obszar zapowietrzony³⁰ lub zagrożony³¹ wraz ze sposobem jego oznakowania; czasowo zakazać organizowania targów, wystaw czy pokazów zwierząt, czy też ograniczyć albo zakazać przemieszczania (obrot) zwierzętami niektórych

²⁴ Tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 1140 ze zm.; dalej: u.z.l.w.

²⁵ Zob. **J. Wegner-Kowalska**, *Skuteczność unijnego prawa administracyjnego na przykładzie ochrony weterynaryjnej 2017*, Lex/el.

²⁶ Wyrok WSA w Lublinie z dnia 14 listopada 2008 r., II SA/Lu 597/08, CBOSA.

²⁷ Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem podania do wiadomości publicznej w sposób zwyczajowo przyjęty na danym terenie – art. 45 ust. 3 u.o.z.

²⁸ W przypadku natomiast zagrożenia wystąpienia lub wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt podlegającej obowiązkowi zwalczania, na obszarze przekraczającym obszar jednego powiatu właściwy powiatowy lekarz weterynarii informuje o tym natychmiast właściwego wojewódzkiego lekarza weterynarii. Wówczas Wojewoda na wniosek wojewódzkiego lekarza weterynarii w drodze rozporządzenia, wchodzącego w życie z dniem podania go do wiadomości publicznej w sposób zwyczajowo przyjęty na danym terenie, określi co do zasady analogiczne czynności, jakich dokonuje powiatowy lekarz weterynarii w akcie prawa miejscowego, dotyczącego wyłącznie obszaru jednego powiatu – art. 46 u.o.z. w związku z art. 45 u.o.z. Analogicznie Wojewoda uchyła wydane rozporządzenie na wniosek wojewódzkiego lekarza weterynarii – art. 46 ust. 6 u.o.z.

²⁹ Art. 45 u.o.z.

³⁰ Obszar zapowietrzony to obszar bezpośrednio wokół ogniska choroby, podlegający ograniczeniom, w szczególności zakazom, nakazom oraz środkom kontroli, podejmowanym przy zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt – art. 2 pkt 29 u.o.z.

³¹ Obszar zagrożony to obszar wokół obszaru zapowietrzonego, podlegający ograniczeniom, w szczególności zakazom, nakazom oraz środkom kontroli, podejmowanym przy zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt – art. 2 pkt 30 u.o.z.

gatunków i ich produktami/surowcami, które mogą spowodować szerzenie się choroby zakaźnej³².

Prowadzenie pasieki, w przypadku gdy podmiot ma zamiar umieszczać na rynku zwierzęta lub produkty pochodzące z tych zwierząt lub od tych zwierząt, stanowi w świetle ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt i zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt działalność nadzorowaną. Należy przy tym zauważyć, że obowiązujące przepisy regulujące kwestie związane z prowadzeniem działalności związanej z utrzymywaniem pszczół dotyczą w tym samym stopniu pasiek wędrownych oraz pasiek stacjonarnych. Zatem na ich właścicielach spoczywa obowiązek stosowania się do regulacji wydawanych w związku ze zwalczaniem chorób zakaźnych³³. Dodatkowo, zgodnie z art. 3 ust. 1–2 ustawy z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach³⁴, gminy w ramach zadań własnych zapewniają czystość i porządek na swoim terenie i tworzą warunki niezbędne do ich utrzymania, a w szczególności znakują obszary dotknięte lub zagrożone chorobą zakaźną zwierząt (w tym pszczół)³⁵. Z tą ostatnią okolicznością mamy do czynienia, gdy Rada gminy, po zasięgnięciu opinii państwowego powiatowego inspektora sanitarnego, uchwała regulamin utrzymania czystości i porządku na terenie gminy jako akt prawa miejscowego³⁶, który określa szczegółowe zasady utrzymania czystości i porządku, a dotyczący m.in. wymagań utrzymywania zwierząt gospodarskich na terenach wyłączonych z produkcji rolniczej, w tym także zakazu ich utrzymywania na określonych obszarach lub w poszczególnych nieruchomościach³⁷. Warto przy okazji zwrócić uwagę, że zgodnie z ustawą z dnia 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich³⁸

³² Powiatowy lekarz weterynarii uchyla wydane rozporządzenie niezwłocznie po ustaniu zagrożenia wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt podlegającej obowiązkowi zwalczania lub jej likwidacji – art. 45 ust. 4 u.o.z.

³³ Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 maja 2019 r., ŻW.hzg.058.9.2019.1.om, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBCDHJ6/%24FILE/i31160-o1.pdf>

³⁴ Tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1454 ze zm.; dalej: u.u.c.p.g.

³⁵ Art. 3 ust. 2 pkt 16 u.c.p.g.; pismo Ministra Środowiska z dnia 31 sierpnia 2017 r., DOP-WOŚ.070.63.2017.DP, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47F0/%24FILE/i14489-o1.pdf>

³⁶ Art. 4 ust. 1 u.c.p.g.

³⁷ Art. 4 ust. 2 pkt 7 u.c.p.g.; analogicznie pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 maja 2019 r., ŻW.hzg.058.9.2019.1.om, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBCDHJ6/%24FILE/i31160-o1.pdf>

³⁸ Ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 2132 ze zm.).

pszczola miodna zaliczana jest do zwierząt gospodarskich³⁹. „Dlatego art. 4 ust. 2 pkt 7 u.c.p.g. pozwala wprowadzić w regulaminie odpowiednie ograniczenia dotyczące np. liczby uli na terenach wyłączonych z produkcji rolniczej, ich odległości od sąsiednich nieruchomości czy dróg, a nawet zakaz hodowli pszczół na określonych obszarach”⁴⁰.

FOTOGRAFIA 1: *Przykładowe oznakowania obszarów zagrożonych i zapowietrzonych zgnilcem amerykańskim pszczół*

Źródło: <http://www.czarnozylly.pl/703-wystapienie-zakaznej-choroby-zgnilec-amerykanski-pszczol/>;
<https://suwalki.naszemiasto.pl/uwaga-zgnilec-amerykanski-pszczol-obszar-zapowietrzony-w/ga/c8-5119541/zd/41584585>

3.2. Przepisy wykonawcze

Zgodnie z obowiązującymi regulacjami ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt zgnilec amerykański pszczół podlega obowiązkowi zwalczania⁴¹. Na podstawie art. 61 ust. 1 pkt 1 u.o.z. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wydał w dniu 11 lipca 2016 r. rozporządzenie w sprawie zwalczania zgnilca amerykańskiego pszczół, w którym określił m.in. sposób i tryb postępowania przy wykrywaniu i zapobieganiu rozwojowi choroby, środki stosowane przy jej zwalczaniu, a także rodzaj pró-

³⁹ **W. Radecki**, *Utrzymanie czystości i porządku w gminach. Komentarz 2016*, Lex/el; **P. Chmielnicki** (red.), *Ustawa o utrzymaniu czystości i porządku w gminach. Komentarz 2007*, Lex/el; wyrok WSA w Lublinie z dnia 16 października 2012 r., II SA/Lu 583/12, CBOSA.

⁴⁰ **W. Radecki**, *Utrzymanie...*, Lex/el.

⁴¹ Zob. pkt 22 załącznika nr 2 do ustawy o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt pt. *Wykaz chorób zakaźnych zwierząt podlegających obowiązkowi zwalczania*.

bek pobieranych do badań diagnostycznych⁴². Dodatkowo należy zwrócić uwagę, że Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi rozporządzeniem z dnia 4 lipca 2017 r. unormował także sposób prowadzenia dokumentacji związanej ze zwalczaniem chorób zakaźnych zwierząt (w tym oczywiście pszczoł)⁴³.

Powiatowy lekarz weterynarii w przypadku podejrzenia wystąpienia choroby zgnilca złośliwego pszczoł niezwłocznie podejmuje czynności mające na celu jej wykrycie lub wykluczenie⁴⁴ m.in. poprzez dochodzenie epizootyczne i badanie kliniczne wszystkich rodzin pszczelich znajdujących się w pasiece⁴⁵. W sytuacji zaś stwierdzenia objawów klinicznych ww. choroby, wskazujących na jej wystąpienie w rodzinach pszczelich powiatowy lekarz weterynarii pobiera od każdej z nich próbki⁴⁶ do badań diagnostycznych, zabezpiecza je, znakuje i przesyła do laboratorium⁴⁷.

W przypadku stwierdzenia objawów klinicznych choroby zgnilca amerykańskiego w rodzinie pszczelej, potwierdzonych dodatnim wynikiem badań laboratoryjnych⁴⁸, powiatowy lekarz weterynarii wyznacza pasiekę jako ognisko choroby oraz zakazuje przemieszczania z pasieki oraz do pasieki: pni pszczelich⁴⁹, rodzin pszczelich, pszczoł, matek pszczelich, plastrów⁵⁰, uli⁵¹ i ich wyposażenia, sprzętu i narzędzi używanych do pracy w pasiece oraz produktów pszczelich. Ponadto powiatowy organ administracji weterynaryjnej zakazuje pozyskiwania produktów pszczelich od rodzin pszczelich, w których stwierdzo-

⁴² § 1 r.z.z.a.p.

⁴³ Dz.U. z 2017 r., poz. 1388.

⁴⁴ § 4 ust. 1 r.z.z.a.p.

⁴⁵ § 4 ust. 2 pkt 1–2 r.z.z.a.p.

⁴⁶ Rodzaj próbek pobieranych do badań diagnostycznych od rodzin pszczelich wykazujących objawy kliniczne choroby oraz sposób ich pobierania i wysyłania jest określony w załączniku nr 2 do rozporządzenia – § 4 ust. 4 r.z.z.a.p.

⁴⁷ Art. 25 ust. 1–2 u.i.w. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 kwietnia 2012 r. w sprawie krajowych laboratoriów referencyjnych w przypadku zgnilca amerykańskiego pszczoł (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r., poz. 256 ze zm.) właściwym wyznaczono Laboratorium w Zakładzie Chorób Pszczoł Państwowego Instytutu Weterynaryjno-Państwowego Instytutu Badawczego w Puławach.

⁴⁸ § 2 pkt 9 r.z.z.a.p.

⁴⁹ Pień pszczeli to ul wraz z zasiedlającą go rodziną pszczelą i plastrami stanowiącymi gniazdo – § 2 pkt 3 r.z.z.a.p.

⁵⁰ Plaster to woskowa dwustronna konstrukcja sześciokątnych komórek, zbudowana przez pszczoły robotnice – § 2 pkt 7 r.z.z.a.p.

⁵¹ Ul to pomieszczenie dla pszczoł wraz z wyposażeniem zwykle składającym się z ramek, beleczek, zatworów, mat ocieplających i nadstawek, zbudowane z drewna lub innych materiałów – § 2 pkt 6 r.z.z.a.p.

no chorobę zgnilca złośliwego oraz nakazuje: spalenie chorego pnia pszczelego po uprzednim zabiciu pszczół lub spalenie chorej rodziny pszczelej i jej gniazda⁵² po uprzednim zabiciu pszczół, lub przesiedlenie pszczół⁵³ z chorej rodziny pszczelej oraz spalenie jej gniazda⁵⁴.

Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 lipca 2016 r. w sprawie zwalczania zgnilca amerykańskiego pszczół nałożyło na podmioty prowadzące działalność pszczelarską także liczne obowiązki z zakresu tzw. bezpieczeństwa sanitarnego, do których zaliczyć można m.in. obowiązek przeprowadzenia oczyszczania i odkażania⁵⁵: miejsc dotychczasowego utrzymywania chorych rodzin pszczelich; pozostałych po chorych rodzinach pszczelich uli (w przypadku gdy nie zostały one unieszkodliwione przez spalenie); sprzętu, narzędzi i odzieży ochronnej, używanych do utrzymywaniu rodzin pszczelich. Ponadto powiatowy lekarz weterynarii pobiera od każdej z rodzin pszczelich niewykazującej objawów klinicznych choroby⁵⁶ próbki do badań diagnostycznych⁵⁷, zabezpiecza je, znakuje i przesyła do laboratorium (zob. art. 25 ust. 1–2 u.i.w.)⁵⁸.

⁵² Gniazdo to zabudowana plastrami część ula składająca się z:

- a) rodni przeznaczonej do składania jaj przez matkę pszczelą i do wychowu czerwia oraz gromadzenia pierzgi i części miodu,
- b) miodni przeznaczonej do gromadzenia miodu, zwykle oddzielonej od rodni kratą odgrodową – § 2 pkt 4 r.z.z.a.p.

⁵³ Przesiedlenie pszczół to oddzielenie dorosłych pszczół od czerwia oraz zakażonego drobno-ustrojami środowiska ulowego przez:

- a) przeniesienie dorosłych pszczół wraz z matką pszczelą do nowego lub odkażonego ula, wyposażonego w ramki z wężą i poddanie ich 24-godzinnemu głodzeniu albo
- b) przeniesienie dorosłych pszczół wraz z matką pszczelą do rojnicy (transportówki), poddanie ich 24-godzinnemu głodzeniu, a następnie osadzenie w nowym lub odkażonym ulu, wyposażonym w ramki z wężą – § 2 pkt 11 r.z.z.a.p.

⁵⁴ Nakazy, o których mowa w ust. 1 pkt 3 lit. a–c § 6 r.z.z.a.p., powiatowy lekarz weterynarii stosuje w zależności od jego oceny, uwzględniającej porę roku, liczbę rodzin pszczelich w pasiece, zaawansowanie rozwoju choroby, kondycję i wielkość rodzin pszczelich oraz stan techniczny uli i rodzaj materiału, z którego zostały one wykonane – § 6 ust. 3 r.z.z.a.p.

⁵⁵ W sposób określony w załączniku nr 1 r.z.z.a.p.

⁵⁶ Po przeprowadzeniu analizy ryzyka powiatowy lekarz weterynarii może zezwolić na przemieszczenie z ogniska choroby produktów pszczelich pozyskanych od rodzin pszczelich niewykazujących objawów klinicznych choroby, w ramach sprzedaży bezpośredniej lub do zastosowania związanego z obróbką zapewniającą inaktywację przetrwalników – § 6 ust. 4 r.z.z.a.p.

⁵⁷ Rodzaj próbek pobieranych do badań diagnostycznych od rodzin pszczelich niewykazujących objawów klinicznych choroby w pasiekach wyznaczonych jako ognisko choroby oraz sposób ich pobierania i wysyłania jest określony w załączniku nr 2 do rozporządzenia – § 6 ust. 2 r.z.z.a.p.

⁵⁸ § 6 ust. 1 r.z.z.a.p.

W przypadku wyznaczenia ogniska choroby zgnilca amerykańskiego pszczół przez powiatowego lekarza weterynarii określa się obszar zapowietrzony sięgający co najmniej 6 km od ogniska choroby⁵⁹, uwzględniając czynniki geograficzne, administracyjne, ekologiczne i epizootyczne odnoszące się do choroby oraz kontrolowanych obiektów wraz ze sposobem oznakowania obszaru zapowietrzonego⁶⁰.

Powiatowy lekarz weterynarii uznaje ognisko choroby zgnilca złośliwego za wygasłe, jeżeli, po pierwsze: co najmniej po 6 tygodniach od zastosowania środków, o których mowa w § 6 ust. 1 i 5 r.z.z.a.p., przeprowadził badanie kliniczne wszystkich rodzin pszczelich pozostałych w ognisku choroby i nie stwierdził objawów klinicznych choroby oraz oczyszczenie i odkażanie zostało przeprowadzone w sposób określony w załączniku nr 1 r.z.z.a.p. lub po drugie: znajdujące się w ognisku choroby wszystkie rodziny pszczele lub pnie pszczele zostały unieszkodliwione oraz oczyszczenie i odkażanie zostało przeprowadzone w sposób określony w załączniku nr 1 r.z.z.a.p.⁶¹ Należy też odnotować, że długi czas utrzymywania „restrykcji” w wyznaczonym obszarze w związku z wystąpieniem zgnilca amerykańskiego pszczół wynika z faktu, że podczas prowadzenia przeglądów pasiek często wykrywane są kolejne ogniska tej choroby, co z kolei wiąże się z podjęciem określonych działań i wprowadzeniem środków mających na celu zwalczenie choroby⁶².

Pszczółki mogą być wprowadzane do obrotu handlowego, jeżeli oprócz wymagań podstawowych wynikających z § 5 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 15 stycznia 2015 r. w sprawie szczegółowych wymagań weterynaryjnych, mających zastosowanie do niektórych gatunków zwierząt⁶³, po pierwsze: pochodzą z obszaru, który nie podlega zakazom z powodu występowania zgnilca amerykańskiego pszczół w okresie co najmniej 30 dni poprzedzających wysyłkę, liczoną od dnia: a) stwierdzenia wystąpienia ostatniego przypadku zgnilca amerykańskiego pszczół, b) przeprowadzenia przeglądu uli na obszarze o promieniu 3 kilometrów od stwierdzonego ogniska zgnilca ame-

⁵⁹ W obszarze zapowietrzonym powiatowy lekarz weterynarii dokonuje przeglądu rodzin pszczelich w pasiekach – § 7 ust. 3 r.z.z.a.p.

⁶⁰ W obszarze zapowietrzonym można stosować środki określone w art. 45 ust. 1 pkt 3 lit. b oraz pkt 4–7 i 9 lub w art. 46 ust. 3 pkt 1 i pkt 3 lit. b oraz pkt 4–7 i 9 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt – § 7 ust. 1 pkt 1–2 i ust. 2 r.z.z.a.p.

⁶¹ § 8 pkt 1–2 r.z.z.a.p.

⁶² Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 marca 2019 r., ŻW.zz.058.1.2019, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTB9ZJUC/%24FILE/i29327-o1.pdf>

⁶³ Dz.U. z 2015 r., poz. 98; dalej: r.s.w.w.

rykańskiego oraz spalania skażonych uli lub przeprowadzenia zabiegów eliminujących zgnilca amerykańskiego pszczół. Po drugie, towarzyszące pszczołom świadectwo zdrowia potwierdza spełnienie ww. wymagań⁶⁴.

Powyższe regulacje są zgodne z wdrożonym do polskiego prawodawstwa rozporządzeniem Komisji (UE) nr 142/2011 z dnia 25 lutego 2011 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1069/2009 określającego przepisy sanitarne dotyczące produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego, nieprzeznaczonych do spożycia przez ludzi, oraz w sprawie wykonania dyrektywy Rady 97/78/WE w odniesieniu do niektórych próbek i przedmiotów zwolnionych z kontroli weterynaryjnych na granicach w myśl tej dyrektywy z dnia 25 lutego 2011 r.⁶⁵ Zgodnie z unormowaniami ww. aktu prawnego pszczele produkty uboczne⁶⁶ przeznaczone wyłącznie do wykorzystania w pszczelarstwie nie mogą pochodzić z obszaru, który jest objęty zakazem ze względu na pojawienie się zgnilca amerykańskiego, z wyjątkiem przypadków, w których właściwy organ uznał ryzyko za nieistotne, wydał konkretne zezwolenie na stosowanie tylko w danym państwie członkowskim i podjął wszystkie inne niezbędne kroki w celu wykluczenia rozprzestrzeniania się choroby.

3.3. Kodeks dobrej praktyki produkcyjnej w pszczelarstwie jako regulacja niemająca mocy wiążącej

Oprócz przepisów powszechnie obowiązujących⁶⁷ w zakresie zwalczania zgnilca złośliwego z inicjatywy pszczelarzy, w tym m.in. Polskiego Związku Pszczelarckiego, opracowany został w 2004 r. dokument, który stanowi zbiór zasad tradycyjnego utrzymywania pasiek i zgodnego ze standardami higienicznymi pozyskiwania produktów pszczelich, zwany Kodeksem dobrej praktyki produkcyjnej w pszczelarstwie⁶⁸. Określa on m.in., w jaki sposób i w jakim miejscu powinna być zlokalizowana pasieka oraz opisuje wszystkie działania związane z gospodarką pasieczną pszczół. Ponadto w Kodeksie informuje się, że w przypadku

⁶⁴ § 9 ust. 1 pkt 1–2 r.s.w.w.

⁶⁵ Dz.U.UE.L.2011.54.1, Lex/el.

⁶⁶ Pszczele produkty uboczne to miód, wosk pszczeli, mleczko pszczele, propolis lub pyłek, nieprzeznaczone do spożycia przez ludzi.

⁶⁷ Szerzej **A. Kaźmierska-Patrzyzna**, *Ochrona różnorodności biologicznej w systemie prawnej ochrony przyrody*, Poltex, Warszawa 2019, *passim*.

⁶⁸ Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 maja 2019 r., ŻW.hzg.058.9.2019.1.om, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBCDHJ6/%24FILE/i31160-o1.pdf>

podejmowania przez niektóre gospodarstwa pasieczne produkcji rodzin pszcze-lich, odkładów i pakietów celem zaopatrywania w nie innych pszczelarzy, wią-że się to ze szczególnie wysokim wzrostem zagrożenia w zakresie rozprzestrzeniania się chorób zakaźnych. Z tego względu pasieki (także hodowlane) powinny być co roku, w miesiącu kwietniu, objęte obowiązkowym badaniem zapasów zimowych w kierunku zgnilca amerykańskiego⁶⁹. Co więcej, „miód pochodzący z rodzin wy-leczonych w danym sezonie ze zgnilca można ewentualnie zużyć do wypieków, produkcji napojów chłodzących lub innych celów spożywczych wykluczających nalatywanie pszczół do pozostawionych resztek tego miodu”⁷⁰. Warto także za-uważyć, że Kodeks dobrej praktyki produkcyjnej w pszczelarstwie reguluje rów-nież obowiązek posiadania mat dezynfekcyjnych do zabezpieczania wejść i wjaz-dów do gospodarstw pasiecznych w przypadku wystąpienia zgnilca złośliwego⁷¹.

4. Zakończenie

Ustalenie precyzyjnej daty pojawienia się w Polsce choroby zakaźnej pszczół miodnych nazwanej zgnilcem amerykański⁷² nie jest możliwe⁷³. Jednakże jako jedyne schorzenie zakaźne pszczół na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej – nieprzerwanie od 1946 r. – podlega z urzędu obowiązkowemu zwalczaniu, co zasługuje na pozytywną ocenę konsekwencji i kontynuacji działań prawodaw-czych legislatora.

Ze względu na brak przeciwbakteryjnych preparatów leczniczych (wetery-naryjnych), przeznaczonych do leczenia zgnilca złośliwego, wyłączną metodą zwalczania tejże jednostki chorobowej jest co do zasady spalenie chorego pnia

⁶⁹ Rozdział III Kodeksu pt. *Utrzymanie zdrowotności pszczół*.

⁷⁰ **R.S. Palach**, *Aktualne zasady dobrej praktyki produkcyjnej w pszczelarstwie*, w: *Poprawa zdrowotności i produktywności rodzin pszczelich. Materiały pomocnicze dla uczestników szkolenia*, WMODR, Olsztyn 2012, <https://docplayer.pl/6079206-Poprawa-zdrowotnosci-i-produkcyjnosci-rodzin-pszczelich.html>

⁷¹ Tak według **R.S. Palacha** w wersji Kodeksu Dobrej Praktyki Produkcyjnej w Pszczelarstwie zatwierdzonej na posiedzeniu Komisji Promocji i Bezpieczeństwa Żywnościowego Produktów Pszczelich w dniu 18 lutego 2004 r., a następnie przyjętej do stosowania przez polskich pszczelarzy uchwałą XVII Walnego Zjazdu Delegatów Polskiego Związku Pszczelarskiego, podjętą w dniu 29 lutego 2004 roku w Pszczelej Woli, https://pasiekatworek.pl/images/2017/2017_03_17_kodeks.pdf

⁷² **M. Jeliński**, *Zwalczanie zgnilca amerykańskiego (złośliwego) pszczół*, KCDRRiOW, Poznań 2003, s. 1–20.

⁷³ Według pisma Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 2017 r., ŻW.zlf.89.4.11.2017, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47F0/%24FILE/i15964-o1.pdf>

pszczelego po uprzednim zabiciu pszczół lub spalenie chorej rodziny pszczelej i jej gniazda po wcześniejszym zabiciu pszczół lub przesiedlenie pszczół z chorej rodziny pszczelej, spalenie jej gniazda oraz przeprowadzenie oczyszczania i odkażania⁷⁴. Biorąc powyższe pod uwagę, należy *in plus* ocenić polskie regulacje prawne, zgodnie z którymi za zabite rodziny pszczele, a także za zniszczone produkty pochodzenia zwierzęcego oraz sprzęt, który nie może być poddany odkażaniu, jego posiadaczowi przysługuje odszkodowanie ze środków budżetu państwa, którego wysokość określana jest na podstawie art. 49 u.o.z.⁷⁵ oraz rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 30 lipca 2009 r. w sprawie rzeczoznawców wyznaczonych przez powiatowego lekarza weterynarii do przeprowadzenia szacowania⁷⁶.

W przypadku gdy produkty pszczele i same pszczoły nie są wprowadzane na rynek, a jedynie wykorzystywane na własne potrzeby pszczelarza, istniejące unormowania prawne nie nakładają obowiązku rejestracji pasiek w powiatowym inspektoracie weterynarii⁷⁷. Uważamy jednak, że takie rozwiązanie w praktyce jest nieefektywne, ponieważ wszystkie podmioty utrzymujące pszczoły powinny być zobligowane do rejestracji założonych pasiek w weterynaryjnych jednostkach organizacyjnych, a także zobowiązane do informowania o każdej zmianie stanu prawnego lub faktycznego związanego z prowadzoną działalnością (w tym także jej zaprzestania). Kierując się jednak założeniami racjonalnego prawodawcy, wypada przyjąć, że zasygnalizowany „niedostatek legislacyjny” doczeka się bez zbędnej zwłoki ustawowego uregulowania⁷⁸.

W konkluzji należy stwierdzić, że polskie regulacje prawne w zakresie zwalczania choroby zakaźnej pszczół miodnych (*Apis mellifera*), jaką jest zgnilec amerykański (*Paenibacillus larvae*, American foulbrood, zgnilec złośliwy), co do zasady należy ocenić pozytywnie. Ponadto szeroko rozumiane organy administracji publicznej, na czele z Ministrem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, dostrzegając rolę pszczół miodnych w ekosystemie jako zapylaczy, stale współpracują z instytucjami naukowymi oraz organizacjami pszczelarskimi i rolniczymi, prowadząc m.in. działalność informacyjną w zakresie chorób zakaźnych pszczół.

⁷⁴ Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 września 2018 r., hor.ow.058.8.2018, <http://orka2.sejm.gov.pl/int8.nsf/klucz/attb4bhes/%24file/i25049-o1.pdf>

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Dz.U. z 2009 r., nr 142, poz. 1161.

⁷⁷ Zob. informacja Najwyższej Izby Kontroli o wynikach kontroli wsparcia pszczelarstwa w Polsce z dnia 14 lipca 2017 r., <https://www.nik.gov.pl/plik/id,14397,vp,16854.pdf>

⁷⁸ Według pisma Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 21 czerwca 2019 r., RR.pz.058.5.2019, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBDFHG3/%24FILE/i31851-o1.pdf>

Bibliografia

Akty prawne

- Rozporządzenie Komisji (UE) nr 142/2011 z dnia 25 lutego 2011 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1069/2009 określającego przepisy sanitarne dotyczące produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego, nieprzeznaczonych do spożycia przez ludzi, oraz w sprawie wykonania dyrektywy Rady 97/78/WE w odniesieniu do niektórych próbek i przedmiotów zwolnionych z kontroli weterynaryjnych na granicach w myśl tej dyrektywy (Dz.U.UE.L.2011.54.1).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 24 września 1946 r. o włączeniu zgnilca amerykańskiego, zgnilca europejskiego i choroby roztoczowej pszczoł do chorób podlegających obowiązkowi zgłaszania i o zwalczaniu tych chorób (Dz.U. z 1946 r., nr 54, poz. 309 ze zm.).
- Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 22 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu czynności wykonywanych przez osoby niebędące pracownikami Inspekcji Weterynaryjnej oraz kwalifikacji tych osób (Dz.U. z 2004 r., nr 89, poz. 860).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 września 2005 r. w sprawie zwalczania zgnilca amerykańskiego pszczoł (Dz.U. z 2005 r., nr 187, poz. 1574).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 30 lipca 2009 r. w sprawie rzeczoznawców wyznaczonych przez powiatowego lekarza weterynarii do przeprowadzenia szacowania (Dz.U. z 2009 r., nr 142, poz. 1161).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 kwietnia 2012 r. w sprawie krajowych laboratoriów referencyjnych w przypadku zgnilca amerykańskiego pszczoł (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r., poz. 256 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 15 stycznia 2015 r. w sprawie szczegółowych wymagań weterynaryjnych mających zastosowanie do niektórych gatunków zwierząt (Dz.U. z 2015 r., poz. 98).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 lipca 2016 r. w sprawie zwalczania zgnilca amerykańskiego pszczoł (Dz.U. z 2016 r., poz. 1123).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 lipca 2017 r. w sprawie prowadzenia dokumentacji związanej ze zwalczaniem chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. z 2017 r., poz. 1388).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 sierpnia 1927 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych (Dz.U. z 1927 r., nr 77, poz. 673 ze zm.).
- Ustawa z dnia 21 grudnia 1990 r. o zawodzie lekarza weterynarii i izbach lekarsko-weterynaryjnych (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 1140 ze zm.).
- Ustawa z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1454 ze zm.).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 r. o zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, badaniu zwierząt rzeźnych i mięsa oraz o Państwowej Inspekcji Weterynaryjnej (Dz.U. z 1997 r., nr 60, poz. 369 ze zm.).
- Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1557 ze zm.).
- Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1967 ze zm.).

Ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 2132 ze zm.).

Uchwała Rady Ministrów z dnia 31 grudnia 2013 r., nr 229/2013, <https://www.gov.pl › attachment>.

Opracowania

Banaszak J., *Owady ekonomicznie ważne czyli o entomologii stosowanej*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia Przyrodnicze 1996/12, s. 121–146.

Chmielnicki P. (red.), *Ustawa o utrzymaniu czystości i porządku w gminach. Komentarz 2007*, Lex/el.

Ebeling J., Knispel H., Hertlein G., Fünfhaus A., *Biology of Paenibacillus larvae, a deadly pathogen of honeybee larvae*, Applied Microbiology and Biotechnology 2016/100, s. 7387–7395.

Forsgren E., Stevanovic J., Fries I., *Variability in germination and in temperature and storage resistance among Paenibacillus larvae genotypes*, Veterinary Microbiology 2008/129, s. 342–349.

Jeliński M., *Zwalczanie zgnilca amerykańskiego (złośliwego) pszczoł*, KCDRRiOW, Poznań 2003.

Kačániová M., Gasper J., Terentjeva M., Kunová S., Kluz M., Puchalski C., *Antibacterial Activity of Bees Gut Lactobacilli against Paenibacillus Larvae In Vitro*, Advanced Research in Life Science 2018/2, s. 7–10.

Każmierska-Patryczna A., *Ochrona różnorodności biologicznej w systemie prawnej ochrony przyrody*, Poltex, Warszawa 2019.

Majewski J., *Ekonomiczna wycena roli owadów zapylających w polskim rolnictwie*, w: K. Prandecki (red.), *Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym. Internalizacja efektów zewnętrznych w rolnictwie – europejskie doświadczenia*, IERGŻ-PIB, Warszawa 2016.

Majewski J., *Pszczoly w biogospodarce – znaczenie i wartość ekonomiczna*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu 2016/18/4, s. 172–177.

Palach R.S., *Aktualne zasady dobrej praktyki produkcyjnej w pszczelarstwie*, w: *Poprawa zdrowotności i produktywności rodzin pszczelich. Materiały pomocnicze dla uczestników szkolenia*, WMODR, Olsztyn 2012, <https://docplayer.pl/6079206-Poprawa-zdrowotnosci-i-produkcyjnosci-rodzin-pszczelich.html>

Radecki W., *Utrzymanie czystości i porządku w gminach. Komentarz 2016*, Lex/el.

Taric E., Glavinic U., Stevanovic J., Vejnovic B., Aleksic N., Dimitrijevic V., Stanimirovic Z., *Occurrence of honey bee (Apis mellifera L.) pathogens in commercial and traditional hives*, Journal of Apicultural Research 2019/58, s. 433–443.

Wegner-Kowalska J., *Skuteczność unijnego prawa administracyjnego na przykładzie ochrony weterynaryjnej 2017*, Lex/el.

Wu M., Sugimura Y., Iwata K. i in., *Inhibitory effect of gut bacteria from the Japanese honey bee, Apis cerana japonica, against Melissococcus plutonius, the causal agent of European foulbrood disease*, Journal of Insect Science 2014/14, s. 1–13.

Orzeczenia

Wyrok WSA w Lublinie z dnia 14 listopada 2008 r., II SA/Lu 597/08, CBOSA.

Wyrok WSA w Lublinie z dnia 16 października 2012 r., II SA/Lu 583/12, CBOSA.

Strony internetowe

- Informacja Najwyższej Izby Kontroli (delegatura w Lublinie) o wynikach kontroli zapewnienia bezpieczeństwa epizootycznego kraju po przystąpieniu do strefy Schengen z dnia 9 grudnia 2010 r., <https://www.nik.gov.pl/plik/id,2241,vp,2791.pdf>; stan na 30.10.2019 r.
- Informacja Najwyższej Izby Kontroli o wynikach kontroli wsparcia pszczelarstwa w Polsce z dnia 14 lipca 2017 r., <https://www.nik.gov.pl/plik/id,14397,vp,16854.pdf>; stan na 21.10.2019 r.
- Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 2017 r., ŻW.zlf.89.4.11.2017, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47F0/%24FILE/i15964-o1.pdf>; stan na 10.10.2019 r.
- Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 marca 2018 r., PB.pb.058.5.2018 <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47F2/%24FILE/i19819-o1.pdf>; stan na 5.10.2019 r.
- Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 września 2018 r., hor.ow.058.8.2018, <http://orka2.sejm.gov.pl/int8.nsf/klucz/attb4bhes/%24file/i25049-o1.pdf>; stan na 4.10.2019 r.
- Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 marca 2019 r., ŻW.zz.058.1.2019, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTB9ZJUC/%24FILE/i29327-o1.pdf>; stan na 2.10.2019 r.
- Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 maja 2019 r., ŻW.hzg.058.9.2019.1.om, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBCDHJ6/%24FILE/i31160-o1.pdf>; stan na 15.10.2019 r.
- Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 21 czerwca 2019 r., RR.pz.058.5.2019, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBDFHG3/%24FILE/i31851-o1.pdf>; stan na 25.10.2019 r.
- Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 30 lipca 2019 r., ŻW.zz.058.3.2019, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBELHFN/%24FILE/i32621-o1.pdf>; stan na 29.10.2019 r.
- Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 lipca 2019 r., HOR.kor.058.5.2019, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBEMHAN/%24FILE/i32601-o1.pdf>; stan na 24.10.2019 r.
- Pismo Ministra Środowiska z dnia 31 sierpnia 2017 r., DOP-WOŚ.070.63.2017.DP, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47F0/%24FILE/i14489-o1.pdf>; stan na 1.10.2019 r.
- Program Wieloletni „Ochrona zdrowia zwierząt i zdrowia publicznego” na lata 2019–2023 r., <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/ochrona-zdrowia-zwierzat-i-zdrowia-publicznego>; stan na 13.11.2019 r.

Ireneusz NOWAK, Adriana NOWAK, Aleksandra LESKA

**AMERICAN FOULBROOD, AS AN INFECTIOUS DISEASE OF HONEY BEES
– SELECTED LEGAL AND ENVIRONMENTAL ASPECTS**

Abstract

Background: The publication concerns issues related to combating the infectious disease American foulbrood (*Paenibacillus larvae*, AFB), which affects honey bees (*Apis mellifera*) which is, in light of Polish legal regulations. The presented arguments concentrate, in principle, around the Act of 11 March 2004 on the protection of animal health and combating infectious animal diseases, as well as the Regulation of the Minister of Agriculture and Rural Development of 11 July 2016 on combating American foulbrood, and the Code of good manufacturing practice in beekeeping as a regulation without binding power. In addition, the subject of the article also demonstrates the role of bees in the entire ecosystem along with statistical data, including the number of beekeepers and bee stumps in Poland for the years 2009–2018 and the number of American foulbrood outbreaks in Poland in the years 2012–2018.

Research purpose: The research thesis aims to answer the basic question – do the solutions adopted in Polish legislation sufficiently protect the honey bee population from the threat of American foulbrood.

Methods: The publication formally and dogmatically analyses a legal text from the perspective of biological and veterinary sciences. For this purpose, the study also used information obtained from the Ministry of Agriculture and Rural Development, the Ministry of the Environment, the Institute of Horticulture, the Apiculture Division in Puławy, as well as audit reports by the Supreme Audit Office.

Conclusions: According to the authors, Polish legal regulations in the field of combating American foulbrood should be assessed positively, if only due to the fact that as the only infectious disease of honey bees in the territory of the Republic of Poland, it has been subject to mandatory control since 1946. However, this does not mean that there are no shortcomings in the analysed legal regulations. For example, there is the lack of a statutory obligation to register established apiaries in veterinary organizational units, which are used by all the entities maintaining bees, and which give information on any change in the legal or actual status related to the business.

Keywords: malignant foulbrood, apiary, beekeeper, beehive, bee trunk.